

E D E B İ Y A T / R O M A N

Yusuf'un Limanları

Can Orhun

BİRİNCİ BÖLÜM

1738 senesinin sıcak, ışıldayan bir Haziran günüydü. Hicrî 1151 senesinin ikinci ayı olan Safer ayına denk gelen, eve dönüş yolundaki o sınımsıcak gün...

Bugün hatıralarımda yarı puslu hâliyle yer etse de özlemle hatırladığım ve hayatımın seyrini değiştirecek olayların yaşandığı o tuhaf gün...

Gemimiz kalabalık ve keşmekeş Venedik limanından aldığı yükünü boşalttıktan ve Doğu'dan gelen malları yükledikten sonra yeniden denizlere açılmak için pruvasını İstanbul'a çevirmişti.

Seyahatimizin sonlarına yaklaşıyorduk. Ecnebi denizlerindeki seyrimiz kısa bir süre önce son bulmuş, yelkenlerimiz Osmanlı denizlerinin rüzgârlarıyla dolmuştu. Günlerdir, kısa süreler için uğradığımız bir iki ada dışında dört bir yanımızı saran engin denizden ve uçsuz bucaksız ufuktan başka hiçbir şey görmemiştik. Ayağımızın toprağa basacağı anı heyecanla beklediğim günlerden biriydi.

Reis Efendi, İstanbul'a varmadan önce İzmir limanında seyrimize kısa bir mola vereceğimizi söylemişti. Denizde uzun zamandır geçirdiğimiz yeknesak ve yavaş günlerimize az da olsa bir hareket katılması ihtimali gemi efradında heyecan dalgası estirmişti.

Seyahat çok sakin ve olaysız geçiyordu. Biraz hareket için uzaktan da olsa yeni bir şehri görmenin zihnime ve duygularıma iyi geleceğini umuyordum...

Biraz hareket... Ve şansım varsa biraz da heyecan...

Ama o gün... Hayatın benimle cilveleştiği işte o gün, hayal ettiğimden de fazlasını buldum...

İzmir limanında gemiye binen o tuhaf görünümlü ecnebler ile yıllar sonra, Londra'nın karanlık sokaklarından birindeki "Thatched House Tavern" adlı bir handa karşılaşacağımız, o gün aklımın ucundan bile geçmezdi.

Hem de ne karşılaşma...

Hanın geniş toplantı salonunda İngiliz lordlarını, centilmenlerini görmeyi beklerken karşımda Osmanlı sultanları, sadrazamları, kadı efendileri gibi giyinmiş yarı sarhoş, beyaz suretli Britanyalı topluluğu görünce şaşkınlıktan ağzım açık kalacaktı...

Bana Londra'da kalacak bir yer ayarlayan ve onları bulmama yardım eden dostumun yaptığı araştırmalardan sonra beni yönlendirdiği yerdi orası...

Elime katlanmış, sararmış bir kâğıt sıkıştırmış, "Al bu adresi" demişti, "aradığın izi burada bulacaksın, gitmen gereken yer burası..."

Kâğıdı açtığımda ilk gördüğüm bu hanın adı ve adresiydi...

Bir de İstanbul'dan o kadar uzakta olduğum için okuduğumda beni şaşırtan o yarısı Türkçe ad: "Divan Club."¹

Sonradan anlayacaktım ki, o hanın geniş salonunda bir araya gelen adamların tuhaf topluluklarına verdikleri isimdi bu... Diwan Kulübü...

Yarım kalmış bir yağlıboya tablonun izinde, haftalarca yaptığım yolculuktan sonra geldiğim o tuhaf yer...

Ve o asil İngiliz beyleri ile İzmir limanında başlayan, İstanbul'da devam eden ve Londra'da son bulan mesafeli dostluğumuzun düğümlendiği yer...

Orada, onlarla geçireceğim kısa sürede, içlerine girme, tuhaf âdetlerini tanıma ve dostluklar edinme şansını yakalamak ise belki de yolculuğumun en tuhafı olacaktı.

Uzun yollar yapmadan, deve kervanlarıyla, gemilerle günlerce gecelerce yol almadan yapılan bir yolculuk. Bilinmeze ve dostluklara yapılan yolculuk...

Ama o güne daha çok var...

İKİNCİ BÖLÜM

Beni hiç tahmin edemeyeceğim maceralara taşıyan o tuhaf olaylar zinciri İzmir limanına yanaştığımız işte tam o gün başladı.

Amcam Mâlik Efendi'nin verdiği görevi yerine getirmek için İstanbul'dan bir gemiye binip Venedik'e seyahat etmiştim. Ahşap oyma işinde İstanbul'un hatırı sayılır ustalarından biriydi amcam. Onun bir müşterisine ait yüke yolculuk boyunca refakat ediyordum. Bu hatırlı müşteri İstanbul'daki sefaretlerden birinde görev yapan bir ecnebinin eşiydi. Bu güzel, zarif kadın amcama kendisi için bazı oyma işi siparişler vermiş ve hazır olduktan sonra bunların teslimatının Venedik'te yapılmasını istemişti. Çok alışlageldik bir talep değildi bu. Buna rağmen amcam bu iyi müşterisini kıramamış ve siparişlerin teslim edilmesi sorumluluğunu da bana yüklemişti.

Amcamın Pera'daki dükkânına uğrayan ecnebilerle konuşmaya çalışırken ve içimdeki merakı biraz da gayretimi ekleyerek öğrendiğim lisan yüzünden buralara göndermişti amcam beni. Aslında çok zor bir görev de değildi bu. Gemi Venedik'e varır varmaz limana demirlemiş, ardından da kıyıda bekleyen hamallar güverteye çıkararak yükleri boşaltmaya girişmişlerdi. Benim tek yapmam gereken, müşteriye ait malların gemiden indirilmesi sırasında orada hazır bulunmak olmuştu. Rıhtıma ayak basmış, gözlerimi hayatımda ilk kez gördüğüm Venedik'in olağanüstü görüntüsüne alıştırmaya çalışıyordum ki refakat ettiğim yüklerin tümü rıhtımda yan yana istiflenmişti bile.

Aradan çok geçmemişti ki bir adam yanaşarak geminin nereden geldiğini sordu. Kendini tanıttıktan sonra amcamın adını vererek, malları beklediğini ve teslim almak için geldiğini söyledi. Ben de amcamın bana verdiği talimat doğrultusunda malları, elinde İstanbul'dan gelen bir mektubu gösteren bu kişiye teslim

ettim. Adam yanında getirdiği hamallara oymaları yükleme talimatı verdikten sonra teşekkür ederek yanımdan ayrıldı.

Bu kısa görev çabucak hallolduktan birkaç gün sonra da dönüş yolu için İstanbul'a giden başka bir gemiye yolcu olarak bindim. Bir Türk gemisiydi bu. Venedik limanından ayrıldıktan sonra dönüş yolundaki seyrimiz denizin ve rüzgârın dostluğu sayesinde sorunsuz devam etmişti. Seyahatin sonlarına doğru güneşli bir günde İzmir'i karşıdan gören körfeze girmiş, güzel bir yolculuktan sonra kalabalık limana demirlemek üzere burnumuzu şehre doğru çevirmiştik.

Tertemiz, insanın içine mutluluk veren bir hava vardı İzmir'de. Körfez güneşin altında masmavi parılıyordu. Martılar ve daha önce görmediğim başka bir sürü kuş geminin ardından çığlıklar ata ata sürüler hâlinde uçuyorlardı.

Bu güzel havayı solumak ve eklemelerimi biraz hareket ettirmek için güverteye çıktım. Geminin sancak tarafına geçip küpeşteye dayanarak yavaş yavaş yaklaşan şehri seyretmeye koyuldum. İzmir yüzünü artık iyiden iyiye göstermeye başlamıştı. Seyrimizi bir süre daha böyle sessizlik içerisinde sürdürdük. Karaya, uzansak neredeyse dokunabileceğimiz bir mesafeye kadar yaklaşmıştık. Sessizliği ilk bozan, geminin kaptanı Reis Efendi oldu. Sağa sola emirler yağdırıyor, isteklerinin bir an önce yerine getirilmesi için âdeta kükrüyordu. Reis Efendi'yi işiten gemi efradı da koşuşturarak bu emirleri yerine getirmeye çalışıyordu. Birkaç denizci direklere tırmanıp yelkenleri toplamaya girişti. Kendi aralarında bağırışıyor, bazen sinkaf etmekten de geri durmuyorlardı. Koşuşturmaları bir süre daha böyle bağırış ve seslenmelerle devam etti.

Sonrasında yine aynı huzur veren sessizlik...

Limana yaklaşırken etraftaki sesler gemimizin gelişini karşılar gibi kesilmişti. Kulaklarımıza sadece yelkenlerin rüzgârla sarsızca oynaşmasından çıkan mutluluk dolu sesler geliyordu.

İzmir limanı, Venedik limanından daha sakin bir limandı. Üzerinde durduğum güverteden bakıldığında rıhtıma bağlı daha az sayıda gemi var gibi görünüyordu. Ama yine de hatırı sayı-

lır bir kalabalığın limanda koşuşturduğunu görebiliyordum. Limana yaklaşmamızla beraber bordalamaya yardım etmeye çalışan tayfaların kaptana bağırışları, ardından da hem şehrin hem de limandaki bütün koşuşturmanın sesleri bizi yeniden bir anda sarıverdi.

Kısa bir süre sonra limana bağlı diğer gemilerin arasına demirledik ve kendimizi oradan oraya koşuşturan hamalların, deve ve kumaş tacirlerinin, mal veya yolcu bekleyenlerin arasına bıraktık.

Yolculuğumun İstanbul'dan önceki son limanıydı İzmir. Denizlerde geçen bu güzel günlerimin keyfine olabildiğince varmaya çalışıyordum. Amcamın verdiği görevi harfiyen yerine getirebilmişim. O yüzden bu güzel ve sıcak havada günün tadını çıkarmanın hakkım olduğunu düşünüyordum.

Ama benim sürdüğüm sefayı gemideki herkesin sürdüğünü söylemem pek mümkün değildi. Özellikle gemi çalışanlarında Safer ayı olması münasebetiyle bir huzursuzluktu gidiyordu.

Safer ayı...

Musibetlerin, afetlerin ve semavi belaların insanoğluna layık görüldüğü ay...²

İzmir limanına varmadan yirmi gün kadar önceydi. Gemimiz henüz Venedik limanında demirliirken mürettebatta gözle görülür bir huzursuzluk başlamıştı. Aslında yüksek sesle dile getirilen bir huzursuzluk değildi bu. Daha çok ikili konuşmalarda dillendiriliyordu. Mürettebat kendi aralarında sürekli fısıldaşıyor, yanlarına bir yabancı ya da Reis Efendi yanaştığı zaman hiçbir şey olmamış gibi önlerine bakarak dağılıyorlardı.

Uğursuzluk getireceğinden o kadar eminlerdi ki Safer ayında denizde olmayı hiç istemiyorlardı. Bunun hesabını çok önceden yapmışlar, ancak bu konudaki düşüncelerini kaptana söylemeye cesaret edememişlerdi. Bir an önce denize açılmayı ve Safer ayı gelmeden İstanbul'a varmış olmayı istiyorlardı.

Ancak yine de heybetli bir görünümüne sahip ve dediğim dedik Reis Efendi'nin olası gazabı onlar için Safer ayının başlarına getirebileceği felaketlerden çok daha korkunçtu. Aralarından birini elçi olarak yollamayı denemişler ama hiçbiri ölesiye korktukları kaptanın, kendisini ceza olarak Venedik limanında bırakması riskini almak istememişti. Böyle bir davranışın zaten başlı başına bir felaket olabileceğini çok iyi biliyorlardı...

Limandan ayrılmadan önceki akşamlardan birinde mürettebattan biri yanıma sokuldu ve kaptanın benim sözümü dinleyeceği düşüncesiyle beni de kendilerine taraftar yapmaya çalıştı.

“Şu lanet Safer ayının başlamasına şunun şurasında ne kaldı ki...” diye başladı söze, “biz ise hâlâ burada pinekliyoruz. İstanbul'dan, Midilli'den, Girit'ten topladığımız bütün malları, yollarını indirdik” diye sürdürdü.

Ardından gözlerimin içine bakarak ve nasıl tepki vereceğimi anlamaya çalışarak devam etti.

“Gemiye Venedik limanından aldığımız mallarla da silme doldurduk. Bir tek şu lanet Cenova'dan gelecek mallar kaldı.”

Sözüne kısa bir ara vererek derin bir nefes aldı ve yüzünde daha acıklı bir ifadeyle, “Siz dostum” dedi, “acaba Reis Efendi'yle konuşsanız da mümkün olduğunca çabuk ayrılacak limandan. Hepimizin çoluğu çocuğu, bekleyenleri var. Nicedir de denizlerde seyrederek duruyoruz. Hiç olmazsa açık denizlerdeki seferimizin tümünü şu lanet Safer ayında yapmalıyım.”

Ne olduğunu anlamıştım. Gemici, Reis Efendi'nin bana terslenmeyeceğini düşünerek beni elçi seçmeye çalışıyordu.

Genç adama yüzümdeki yarı tebessümle, “Bir faydası olacağını hiç sanmıyorum” dedim. “Benim Reis Efendi'ye laf söyleyecek ne yaşım, ne lisanım, ne de kıdemim uygun düşer. Ama seni mutlu edecekse uygun düştüğü bir zaman, limandan hangi vakit ayrılmayı düşündüğünü sorabilirim.”

Beni yarı kapalı, manasız bakan gözlerle dinleyen gemici pek de memnun ayrılmadı yanımdan. Ayrılırken kafasında sorularla gittiğini görür gibi olmuşum. Ama Reis Efendi onlar için ne kadar korkutucu ise benim için de o kadar çekinilmesi gereken bir

adamdı. Onun gibi kendi gemisinde her şey demek olan bir adama akıl vermeye kalkışmak cambazlık olmaz da ne olurdu...

Gemiciyle bu kısa sohbetten sonra küçük kamarama döndüm ve kısa süre sonra da uykuya daldım. Birkaç saat uyumuştum ki dışarıdaki gürültüyle uyandım. Mürettebatın canhıraş bağırışları kamarama kadar geliyordu. Aceleyle yataktan kalkıp giysilerimi üzerime geçirdiğim gibi güverteye fırladım. Limanda, geminin bağlı olduğu yere dört atlı bir araba yanaşmıştı. Arabanın üzerindeki adam malların bağlarını çözüyor, hamallar da yardımlaşarak arabalardaki malları sırtlarına yükleniyorlardı. Ardından malları arka arkaya sıralar hâlinde gemiye bindirmeye başladılar. Biri güvertede, diğerleri rıhtımda olmak üzere serdümen ve kalafatçılar da bağrışarak onlara emirler yağdırıyordu.

Anlaşılan mürettebatın duaları kabul olmuştu. Cenova'dan gelen mallar daha fazla gecikmeye sebep olmadan yetişmişlerdi. Mürettebat malların bir an önce yüklenip demir alınması için var gücüyle koşturuyor, daha hızlı çalışmalarını için hamallara telkinde bulunuyordu.

Küpeşteye dayanmış, aşağıdaki koşuşturmayı izleyen Reis Efendi'nin yanına sokulup, "Sanırım artık demir alıyoruz" dedim, biraz da çekinerek.

Reis Efendi başını baktığı yönden hiç çevirmeden, "Yükleyeceğimiz malların tümünü yükledik" diye karşılık verdi.

Bir süre durakladıktan sonra, "ama denizlerde sözü tacirler değil, rüzgârlar söyler" diye sürdürdü biraz küçümser bir tavırla. "Rüzgârlar da bize bugün limandan ayrılmamız gerektiğini söylüyor. Allah izin verir ise yarın sabah demir almış oluruz."

Reis Efendi'nin bu sözünde bir ima var mıydı, varsa hedefi ben miydim, bilemiyordum ama bu açıklaması bana bu tuhaf şehirde geçirecek bir gün daha kazandırmıştı. Tembel ve avare geçen günlerime eklenecek bir gün daha...

Gemiden ayrılıp biraz vakit geçirmek ve karnımı doyurmak için limandaki hanlardan birine uğradım. Kalabalık han, limandaki eski taş binalardan birinde yer alıyordu. Buradan limanı ve rıhtıma yanaşmış olan gemileri tam karşıdan görebiliyordum. Bu

da bana hem İstanbul'a döneceğim gemiyi uzaktan izleme hem de koştururan kalabalığı aralarına karışmadan gözetleme şansı veriyordu. Reis Efendi ertesi sabah demir alacağımızı söylemişti ama ben yine de onun değiştirebileceği bir kararla kendimi limanda kalmış bulmak istemediğim için gemiyi gözden kaybetmemeyi tercih etmiştim. Böyle bir ihtimal yoktu belki ama yine de bilmediğim, tanımadığım bir dünyada yalnız başıma kalma düşüncesi beni tedirgin etmişti.

Handa karnımı doyururken önümden, farklı kılıklarıyla dünyanın her bir tarafından gelen tacirler hararetli konuşmalar yaparak, acele adımlarla geçip gidiyorlardı. Az ilerde Venedikli bir tacir elindeki kâğıtları Cenovalı bir başka tacire gösteriyor, parmağıyla kâğıdın üzerindeki bir yeri işaret ediyordu. Floransalı olduğunu tahmin ettiğim bir kaptan, Kopt kıyafetleri içerisindeki bir adamla el sıkışıyor, önüne istiflediği mallarını bin bir tembihle teslim ediyordu. Arap bir tüccar peşine taktığı Mağribî hammalların sırtlarındaki küfeleri kanalın karşı tarafına geçirmesi için Venedikli bir sandalcıyla pazarlık ediyordu.

Öte tarafta hamallar Asya'dan, Afrika'dan ve Yeni Dünya'dan gelen gemilerden indirdikleri malları limanın başka bir kenarına istifliyorlardı. Doğunun uzak ülkelerinden gelen baharat, ipekli-ler, ziynet eşyaları, değerli taşlar, çuvallar ve sepetler tek tek sayılarak gemilerden indiriliyordu. Başlarına dikilen birer nöbetçi ile kendilerini alıp Amsterdam, Lizbon, Londra veya Paris'e götürecek başka gemileri ya da arabaları bekliyorlardı.

Limanda kanalın karşısındaki meydanda yer alan iki devasa sütunun önünde gondollar siyah bir güruh oluşturmuşlar, kıyıda, müşteri kapmaya çalışıyorlardı. İşine ara vermiş olan hamallar ve denizciler kanala inen taş merdivenlerin üzerine oturmuş sohbet ediyorlardı. Molada olmayanlar ise gemilerden indirilen malları, kanallarla Venedik'in içlerine kadar taşınması için yine bu taş merdivenlere yanaşmış olan gondollara yüklüyorlardı.

Venedik'in parlak güneşi etkisini iyice artırmaya başlamıştı. Limandaki gemiler güvertelerini güneşten korumak için büyük yelkenlerle örtmüşler, demir alacakları günü bekliyorlardı.